

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ

ਲੇਖਕ
ਦਸ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਖ ਲੀਡਰ

ਮਿਲਨ ਦਾ ਪਤਾ—

ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ ਚੌਕ ਘੰਟਾ ਘਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ

ਮਿਲਣ ਦਾ ਪਤਾ—

ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ, ਚੌਂਕ ਘੰਟਾ ਘਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਲੇਖਕ

ਦਸ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰ

ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਾ

ਗਿਆਨੀ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਭ ਹੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ

ਚੌਕ ਫੁਹਾਰਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

(੩)

ਕੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?

੧. ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਮੰਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ੧੭

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਹੈ ੨੧

ਪੋਠੋਹਾਰ ਅਤੇ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ
ਕੀ ਅਸਰ ਪਏਗਾ ੨੪

੨. ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ.

ਐਡਵੋਕੇਟ ਪਟਿਆਲਾ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ੨੯

੩. ਸ੍ਰ: ਸੰਤੋਖਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ.ਐਲ.ਏ.

ਕੌਮੀਅਤ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ੩੭

੪. ਸ੍ਰ: ਇੰਦਰਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਹਨਪੁਰ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਕੀਮ ੪੨

੫. ਸ੍ਰ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ.

ਐਡਵੋਕੇਟ ਲਾਹੌਰ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ੪੬

੬. ਗਿ:ਕਰਤਾਰਸਿੰਘਜੀਐਮ.ਐਲ.ਏ.

ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ੫੧

(੪)

੭. ਸ੍ਰ: ਗੁਰਬਖਸ਼ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਡਵੋਕੇਟ

ਲਾਇਲਪੁਰ

ਕੀ ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਦਲੀਲ ਵੀ ਹੈ

੫੯

੮. ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ

੬੩

੯. ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲਸਿੰਘ ਜੀ ਯੂ.ਪੀ.

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ

੬੮

੧੦. ਸ੍ਰ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ.

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ

੭੪

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ

੭੭

ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਆਬਾਦੀ

੮੧

ਵਿਦਯਕ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ

੮੨

ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਾਏ

੮੩

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ੭ ਜੂਨ ੧੯੮੩ ਦੀ ਇਕਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਠ ਲਿਖਿਆ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:—

ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਛ ਆਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ? ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੀ ਹੱਦਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ? ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੱਦ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਜਾਇਦਾਦ, ਮਾਲੀਆ ਤੇ ਇਤਹਾਸਕ ਰਵੇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਹੱਥਕੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਆਜ਼ਾਦ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹਦਬੰਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੀ ਹਦਬੰਦੀ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਬਾਲਾ, ਜਾਲੰਧਰ, ਲਾਹੌਰ ਡਵੀਯਨ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਡਵੀਯਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹਿਸਾ ਜ਼ਿਲਾ ਮੁਲਤਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇਸ ਹਦਬੰਦੀ ਦਾ ਮਤਾਲਬਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਜਦੋਂ ਜਿਹਦ ਕਰੇਗਾ ।

(੬)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵੱਲੋਂ

ਨਵੰਬਰ ੧੯੪੩ ਤੋਂ ਅਖਬਾਰ ਅਜੀਤ ਲਾਹੌਰੋਂ
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੋਕੇ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਇਹੋ
ਅਜੀਤ ਹਫ਼ਤੇਵਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪੰਥ
ਦੀ ਜੋ ਖਿਦਮਾਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ
ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, “ਅਜੀਤ” ਨੇ ਸਿਖਾਂ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਗ਼ੈਰ ਅਸਰ ਤੋਂ ਕਢਣ ਲਈ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ
ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕੀਤਾ, ਇਹੋ ਅਜੀਤ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ
ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤਹਿਰੀਕ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇ ਕੇ ਇਤਨਾ
ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਕਿ ਅਜ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦਾ ਚਾਹ-
ਵਾਨ ਹਰੇਕ ਸਜਣ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੀਆਂ
ਖੂਬੀਆਂ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ
ਅਜੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾ ਦਾ ਰਾਜਸੀ ਲਿਟੇ-
ਚਰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਿਖ
ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਵਲੋਂ ਤਕਸੀਮ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ
ਪੰਜਾਬ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕਾਫੀ
ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ
“ਅਜੀਤ” ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ
ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਮਾਸਟਰ ਅਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਬਾਲਵੀ, ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
‘ਦੁਸਾਂਝ’ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਹਮਦਰਦ’ ਨੇ

ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਜੋ ਕਲਮੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਭਵਿਖਤ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਹੋਸੀਅਤ ਰਖਦੀ ਹੈ ।

ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਵਿਚ ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ ਦਵਾਰਾ ਇਹ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਲਿਟੇਚਰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸੰਬੰਧੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਾਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਯਕੀਨ ਹੈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਿਆਸੀ ਉਲਝਨ ਦੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਵਾਜ਼ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ }
ਫਰਵਰੀ }
੧੯੪੪ }

ਦਾਸ—ਮਹਿੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ (ਭਾਟੀਆ)

ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ.

ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ

ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਨ ੧੪੬੬ ਈਸਵੀ ਤੋਂ ੧੭੦੮ ਈ: ਤੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੂਰਨ ਸੰਤ-ਸਪਾਹੀ ਬਣ ਗਏ ਸਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਲਵਾਰ ਫੜਕੇ ਪੂਰਾ ਸੌ ਸਾਲ ਮੈਦਾਨੇਜੰਗ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਕੌਮਾਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ। ੧੭੬੬ ਤੋਂ ੧੮੪੮ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ, ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਦੀਆਂ ਚਮਕਾਂ, ਖੂਬੀਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਮੁਗਲ ਤੇ ਪਠਾਣ ਸਾਡੀ ਤਲਵਾਰ ਕੋਲੋਂ ਭੈ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁਕਿਆ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਫ਼ਖ਼ਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਿਆ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪਿਆ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੰਦਰ ਢੋਠੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਸੀਤ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋਇਆ। ਸਭੇ ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਨ।

ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਗਵਾ ਲਿਆ। ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਨਾ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ

(੯)

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਚਲੀ ਗਈ। ਪਿਛਲੇ ੯੬ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੀ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਵੰਡ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਰਹਿਮ ਉਤੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ। ਗੁਰਦੁਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵੇਲੇ ਕੈਦਾਂ ਕੱਟਕੇ, ਜਰਮਾਨੇ ਭਰਕੇ ਅਤੇ ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਲ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਖਾਤਰ ਸਿੱਖ ੧੮ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਾਂਗ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇਸ਼, ਕੌਮ ਤੇ ਧਰਮ ਖਾਤਰ ਮਿਲਕੇ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਦੇ ਸਾਂ, ਵੰਡ ਤੇ ਛੱਕਦੇ, ਮਿਲਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਾਂ। ਸਾਡਾ ਮਿਲਾਪ, ਸਾਡੀ ਸਾਂਝੀ ਦੇਗ, ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਤੇਗ, ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਅਰਦਾਸ ਸਾਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਰਖਿਆ ਤੇ ਅਸਾਂ ਮੁਰਦਾ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਹਿੰਦ ਨੂੰ

(੧੦)

ਮੁੜਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲੇ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਤਕਾਰ ਸਿੱਖ ਸਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਸਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਘੱਟ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸੰਨ ੧੯੨੦ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ੨੪ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਸ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਜ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪਤੀਨਿਧ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜ਼, ਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੁਛ ਗਿੱਛ ਹੈ।

ਪਤੀਨਿਧ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਕਾਰਕੁਨ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਚੁਕਣ। ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸੇ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਕੋਲ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੁਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਐਸੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਇਤਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਹੁਤ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਨਵੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨਗਿਣਤ ਜੀਊੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ

ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਯੂ. ਪੀ., ਸੀ. ਪੀ., ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਧਰਮ ਆਸਰੇ ਬਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਆਸਰੇ ਹੀ ਜੀਵੇਗੀ।

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਹਰ ਇਕ ਕੌਮ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕੋਈ ਕੌਮ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ” ਨੂੰ ਪੰਥ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਸੰਖੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਨਾ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵੀ ਉਹੋ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੇ ਘਰੀ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ ਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਧਰਮ ਰਿਹਾ, ਨਾ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਚੱਪਾ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹੀ । ਹਿਟਲਰ ਵਰਗੇ ਜ਼ਾਬਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਰਪ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਯਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੁੰਦੀ । ਇੱਕ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਸਦਾ

(੧੨)

ਵਿਰੋਧੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਜਨ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਚੰਗੀ ਤੇ ਕੰਮ ਉਸਾਰੂ ਸਕੀਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ.ਐਲ. ਏ. ਅਤੇ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ।

ਦੂਸਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਿਰਫ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭਵੰਦ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੈਂਟਰਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ 'ਫਤਹ' ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਪੰਥ ਅਗੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਫਖਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਬਹੁਤ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਤੇ ਬੇ-ਮਤਲਬੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ-ਕਮਿਯੂਨਿਸਟਾਂ-ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸਿਰਫ ਸੁੰਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋਛੇ ਤੇ ਇਖਲਾਕ ਰਹਿਤ ਵਸੇਸ਼ਨ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। 'ਸੈਂਟਰਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ' ਕੋਈ ਪੰਥਕ ਜੱਥੇ ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ।

ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕਠ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਮਤਲਬ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਤੀਸਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਉਂਦੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਮਸਾਲ ਪੇਠੋਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ: ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਚਕਵਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝੱਟ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਤੇ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ, ਨੂੰ ਰਾਵਲ ਪਿੰਡੀ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੁਲਾਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਜੋ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ।

ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਅਖੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਨਿਰਾਲੀ ਹੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਸਾ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦੇ ਸੂਬੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲੇ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਯਾਰਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਅਖੰਡ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਰੂਵੇਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਖੰਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੇਂਦਰੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਫਿਰਕੇ-ਦਾਰੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਕੇ ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖਲੋਣ ਜੋਗਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ-ਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੌਮ ਦਾ ਗਲਬਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮੁਠ ਹੋਣ।

ਅਸੂਲਨ “ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ” ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਹਮਦਰਦੀਆਂ, ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਟੁਟ ਗਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਖ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗੀ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਿਖ ਲੀਡਰਾਂ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਬਾਰੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰੇ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਭੁਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਗੇ:—

(੧੫)

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ. ਐਲ. ਐਲ. ਬੀ. ਐਡਵੋਕੇਟ ਪਟਿਆਲਾ, ਸਰਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰ ਸਭਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਰਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲ-ਓਨਰ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਰਦਾਰ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ. ਐਲ. ਐਲ. ਬੀ. ਐਡਵੋਕੇਟ ਲਾਹੌਰ, ਸਰਦਾਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਡਵੋਕੇਟ ਲਾਇਲਪੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੀਫ ਐਡੀਟਰ 'ਪੰਜਾਬ', ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ. ਮੀਤ ਸਕੱਤ੍ਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਸਰਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ— ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਕਲਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਿਖ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਛਾਪ ਕੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਹਿੰਮਤ ਹੈ, ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ

(੧੬)

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਛਾਪਣ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ।

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਅਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਪੰਥ ਭਲਾਈ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿੱਖਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਓਪਰਾ । ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ “ਭਾਈ ਜੀ” ਹਨ । ਜੇ ਭੁਲ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਕੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ—

ਅਮਿਤਸਰ
੨੯. ੧. ੧੯੪੪

ਤਿਲਕ ਸਿੰਘ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ

(ਵਲੋਂ — ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਮੰਗ ਦਾ ਕਾਰਨ

ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ੧੯੨੯ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੋ ਗਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਗਲਬਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੀ । ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਗਲਬਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੌਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਖਾਲਸਾ ਜਮਹੂਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਗੇ । ਕਿਸੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਰਾਖੀ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਖਾਸ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ । ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਪਰ ਜੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ

(੧੮)

ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਇਕੱਲੀ ਕੌਮ ਦਾ ਗਲਬਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

੧੯੩੧ ਵਿਚ (ਗਾਂਧੀ-ਇਰਵਨ ਸਮਝੌਤੇ ਸਮੇਂ) ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸਭ ਖਿਆਲਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਦਿਲੀ ਗਏ ਸਨ । ਉਥੇ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਦੇ ਮਕਾਨ ਉਤੇ ਸਭ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਤਾਰਾਂ ਮੰਗਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਾਰਾਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥੀ ਮੰਗ ਇਹੋ ਸੀ । ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਬਣਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ: ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜੀਠੀਆਂ, ਸ: ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪ੍ਰੋ: ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ., ਗਿ: ਸ਼ੇਰਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਿ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਦਾਸ ਭੀ ਸਨ । ਫਿਰ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਲਾਰਡ ਵਲਿੰਗਡਨ ਵਾਈਸਰਾਏ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਸ਼ਿਮਲੇ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਭੀ ਸਤਾਰਾਂ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋ: ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ । ਜੇ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਵਾਈਸਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਉਤੇ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ੬੮ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਦਸਖਤ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ੬੮ ਵਿਚ ਸ: ਸੁੰਦਰਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜੀਠੀਆ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ., ਪ੍ਰੋ: ਜੋਧਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਗਤ ਜਸਵੰਤਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ: ਮੰਗਲ

(੧੯)

ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਨ ਆਦਿਕ ਸਜਣ ਸਨ । ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ
ਜਦ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਉਤੇ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ
ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਲ ਇਕ ਅਪੀਲ ਛਾਪਕੇ ਘਲੀ ਤਾਂ ਉਸ
ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਭੀ ੧੭ ਮੰਗਾਂ ਘਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਅਪੀਲ ਉਤੇ ੧੭੫
ਦਸਤਖਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਸ: ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਮਜੀਠੀਆ, ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ., ਸ:
ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਨ ਆਦਿਕ ਕਈ ਸਜਣ ਹਨ ।
ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉਤੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਹਨ
ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ
ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਭੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੭ ਮੰਗਾਂ ਨਾਲ
ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿਉਂ ਕਿ ੧੯੩੧ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰਲ ਸਿਖ
ਲੀਗ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਮਾਗਮ, ਵਿਚ ਜੋ ਬਾਗ
ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾਂ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਭੀ ਆਏ ਸਨ, ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ
ਨਾਲ ਇਹ ੧੭ ਮੰਗਾਂ ਪਾਸ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ
ਸੈਂਟਰਲ ਸਿਖ ਲੀਗ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾਸ ਸੀ ਤੇ ਮੀਤ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਲਕ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ
ਗਿ: ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ । ਇਹੋ ੧੭ ਨੁਕਤੇ ਦੂਜੀ ਗੋਲ
ਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸ: ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸ:
ਬ: ਸ: ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਆਪਣੀਆਂ
ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਲੈਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜ-

(੨੦)

ਵੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇਣਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਸਿਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪਰੋਟੈਸਟ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਔਗੇ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਪਰ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੌਮ ਦਾ ਗਲਬਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਯੋਗ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੈਦਾ ਦੇਣੋਂ ਅਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਅਸਾਡੇ ਕੇਸ ਦੀ ਕੈਬੀਨੇਟ ਵਿਚ ਹਮਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਹਿਦਾ ਕੀਤਾ । ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀ ਇਕ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਿ: ਏਮਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ ਪਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਗਲੀ ਰਾਜ-ਬਣਤਰ ਬਨਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲੀਕਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(੨੧)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਹੈ ?

ਕਈ ਸਜਣ “ਆਜ਼ਾਬ ਪੰਜਾਬ” ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਘਬਰਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਾਇਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਕੌਮ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੌਮ ਭੀ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇਦਾਰਾਨਾ ਹਕੂਮਤ ਨਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੌਮੀਅਤ (ਨੈਸ਼ਨੈਲਿਜ਼ਮ) ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੱਕੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਭੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਮਤੀ ਨ ਭੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਹਠ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾਮ ਰਖ ਲਵੇ।

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾ ਲਈ ਇਸ ਸਕੀਮ (ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ) ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਭੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਭਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੇ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਕੀਮ

(੨੨)

ਨਾਲ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਕੜ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਅਣਖ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਨੂਣੂ ਬਝੇ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੈ । ਜੇ ਲਾਭ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪੰਥ ਨੂੰ ਹੈ ।

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਾਭ

ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਚਰ ਬਾਜ਼ੀ ਉਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁਜੇਗਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਈਹੋ ਜੇਹੇ ਦੁਚਰ ਕਿ ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰਨਗੇ, ਵਾਧੂ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਭੀ ਸਾਡੀ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਣ ਦੋਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦਬਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਦੇ ਰਲਕੇ ਇਕ ਉਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਪਕਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਦੀ ਕੋਈ ਦੇ ਰਲਣਗੇ ਤੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਤੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਭੀ ਨਾਂਹ। ਹੋਰ ਹੀ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਉਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਨਗੀਆਂ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਾਂ

ਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਇਹ ਘਾਟਾ ਦਸਣ ਵਾਲੇ
 ਘਟੇ ਘਟ ਨੇਕ ਨੀਯਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ
 ਖਤਰਾ ਰਹਿ ਭੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਸਿਖ ਰਾਜ
 ਨਾਲ ਹੀ ਹਟ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਕਮੀ ਦਸਕੇ
 ਸਾਨੂੰ ਪਕੀ ਮੁਸਲਮ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਨੀਯਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਹੋਈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਦੁਚਰ
 ਹੀ ਕਢਣ ਵਾਲੇ ਸਮਝੇ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ
 ਸਿਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਲਾਭ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ
 ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਜਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ
 ਤਜਵੀਜ਼ ਦਸੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ।

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਲਾਭ ਇਹ ਭੀ ਹੈ
 ਕਿ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਉਹ
 ਮੁੜ ਸਿਖੀ ਉਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਮੌਜੂਦਾ
 ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਵਿਚ
 ਗਿਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਰ ਮੈਂ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ
 ਉਤੇ ਬਾਹਲਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਇਸ
 ਗੱਲ ਉਤੇ ਸ਼ਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕੇਵਲ ਵਾਧੂ ਦੁਚਰ
 ਹੈ । ਇਹ ਭੀ ਚੇਤਾ ਰਖੋ ਕਿ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
 ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨਹੀਂ
 ਹੋਵੇਗੀ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪੋਠੋਹਾਰ ਅਤੇ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਏਗਾ ?

ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਏਗਾ । ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਜਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ-ਜਾਨਬ ਦਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੱਕੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਜੇ ਹੱਦ ਸ਼ੁੱਧ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਬਦਲੇਗੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਆਖਰੀ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਇਸ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਵਸੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਚੰਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ । ਪੰਜ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੇਗੀ ਤੇ ਚੰਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਤੀਹ ਫ਼ੀ ਸਦੀ । ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਉਸ ਅਸੂਲ ਉਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਡੇਢ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ੬ ਫ਼ੀ ਸਦੀ, ਤੇ ੬ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ੧੮ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ੧੪ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ੩੦ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਤੇ

(੨੫)

ਸੀ. ਪੀ. ਵਿਚ ੪ ਫੀ ਸਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ੧੫ ਫੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਟੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਫੀ ਸਦੀ ਤੇ ੩੦ ਫੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀ-ਨਿਧਤਾ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀ-ਨਿਧਤਾ ਬਾਹਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ੪੫ ਦੀ ਥਾਂ ੪੦ ਫੀ ਸਦੀ ਦੀ ਆਸ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਰਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ੪੦ ਫੀ ਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਹਨਾਂ ੪੦ ਫੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਿਚ ਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਥਕ ਹਾਨ ਲਾਭ ਇਕੋ ਹੋਣਗੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਾਢੇ ਛਿਤਾਲੀ ਫੀ ਸਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਢੇ ਗਿਆਰਾਂ ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜਾਟ ਤੇ ਅਛੂਤ ਹਨ । ਜੇ ਇਹ ਕੱਢ ਦੇਵੀਏ (ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਟ ਤੇ ਅਛੂਤ ਸਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ ਬਾਕੀ ੩੫ ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਜਟ ਸਿਖ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਮੈਂਬਰ ਕੱਢ ਦੇਵੀਏ ਤੇ ਕੇਵਲ ਖਾਲਸ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿਖ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ

੧੨ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੈ ।

ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿਖ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੨ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ੪੦ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਦਸੋ, ਇਸ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਪੇਸ਼ਾ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਲਾਭ ਹੈ ?

ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੇਖੋ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਲ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਾਢੇ ਛਿਤਾਲੀ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਅਛੂਤ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਟ ਕਢ ਦੇਵੀਏ ਜੋ ਸਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ੩੫ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ ਭੀ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜੇ ਸਿਖ ਤਾਕਤ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਣੇਗੀ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਪਏਗਾ । ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਅਸਰ ਉਹਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਹ ਘਟ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਹਨ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਸਰ ਦੂਜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ

ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਏਗਾ ?

ਪਰ ਕੋਈ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵਾਧੂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਮਿਲੇਗੀ ਉਹ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹੁਣ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਟੁਟਦੀ ਹੈ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਰਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕੇਵਲ ੬ ਫੀ ਸਦੀ ਹੀ ਬਚਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਵਾਧੂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤ-ਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸੂਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਠੀਕ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਅਸੂਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਅਸੂਲ ਦੀ ਐਕੜ ਦੇ ਦਵਾਲੇਭੈਂ ਕੇ ਹੀ ਲੰਘਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਅਸੂਲ ਬਦਲ ਦੇਣ ਮੰਜੂਦਾ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਧਕ ਸਕਦੇ ਤੇ ਮੰਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ; ਪਰ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਬਣਨ ਉਤੇ ਇਸ ਅਸੂਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਕਟੇ ਗਏ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ੪੦ ਫੀ ਸਦੀ ਸਿਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਭੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਅਥਵਾ ੬੦ ਫੀ ਸਦੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ

(੨੮)

ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖ ਤਾਕਤ
ਕਿਤਨੀ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੂਜੇ
ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ
ਲਈ ਹੈ; ਪਰ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਵੇਂ
ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀ
ਵਸੋਂ ਕੇਵਲ ੨੦ ਫੀ ਸਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ
ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ
ਵਿਚ ਹਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਗ਼ੈਰ ਸਿਖ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਹਨ ।
ਫਿਰ ਸਿਖ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਹਿੰਦੂ ਜਟ
ਅਗੇ ਹੀ ਸਿਖੀ ਵਲ ਮਾਇਲ ਹਨ, ਫਿਰ ਵਧੇਰੇ ਹੋ
ਜਾਣਗੇ । ਅਛੂਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ
ਨਾਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
ਰਹਿਣਗੇ ।

(੨੯)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਮਾਲਵਾ

(ਵਲੋਂ—ਸ੍ਰ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਏ., ਐਲ. ਐਲ.

ਬੀ. ਐਡਵੋਕੇਟ ਪਟਿਆਲਾ)

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸਤ ਸਾਲ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਇਜ਼ਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ।

ਜੇਹੜੇ ਸਿੰਘ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਕਾਰਕੁਨ ਹਨ, ਸਰ ਸਟੈਮਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਦੇ ਐਣ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤਹਿ ਸ਼ੁਦਾ ਅਮਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਆਦਿ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ੨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਇਕ ਯਾ ਦੂਜੀ ਕੌਮ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਪਰ ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਕੇਵਲ ੮-੯ ਜਿਲੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮੁਸਲ-

ਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾ
 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਕਟਕੇ ਸੂਬਾ
 ਸਰਹਦ ਨਾਲ ਲਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਉਸੀ
 ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ,
 ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕਿਸੇਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ
 ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ
 ਰਖਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਇਹ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ
 ਕਿ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਨ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ
 ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ
 ਅਤੇ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨ ਵੰਡਿਆ
 ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਤੇ ਥਾਨਿਆਂ
 ਵਿਚ ਨ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਲਿਆਂ
 ਵਿਚ ਨ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ । ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਅਖੰਡ
 ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ
 ਭੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
 ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇ । ਅਖੰਡਤਾ ਅਖੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ
 ਕਾਨਫਰੰਸ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਜੇਹੜੀ ਸ੍ਰ: ਖੜਕ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਸੀ ਨੇ ਅਖੰਡ ਦੇ
 ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ—
 ਉਸ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ ਤਾਂ ਮਤਾ
 ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਿਸ ਨਾਲ
 ਕਿ ਸਿਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ
 ਹੈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਗਿਆ ਉਕਤ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੇ

(੩੧)

ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਮੈਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੇ ਗੌਹ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ, ਇਸਦੀ ਕੁਝ ਤਾਈਦ ੨੮ ਅਪਰੈਲ ੧੯੪੨ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਮਿਸਟਰ ਐਮਰੀ ਹਕੂਮਤ ਬਤਾਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਐਲਾਨ ਪਿਛੋਂ ਕਈ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰ ਭੀ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ।

ਮੀਆਂ ਇਫਤਖਾਰ ਦੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਏਲਾਨ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਇਲਾਕਾ ਸੋਚਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਗਾਂਧੀ ਜੀ “ਹਰੀਜਨ” ਵਿਚ ਇਸਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਪੰ: ਜਵਾਹਰਲਾਲਜੀ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਯੂਨਿਟਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਯੂਨਿਟ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਇਹ ਤਕਸੀਮ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ । ਇਸਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀਰ ਸਰਵਾਰਕਰ ਪ੍ਰਧਾਨਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂਸਭਾ ਭੀ ਇਸਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਸੇਠ ਜੁਗਲਕਿਸ਼ੋਰ ਬਿਰਲਾ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਂ ਸਭਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਐਡਰੈਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਮੁਸਲ-ਮਾਨ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣੇ ਜਾ ਨ

ਬਣੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੜਾ (ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲਾ) ਹਿਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਬਲਾ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨ ਬਣੇ, ਤਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿਸਾ ਫਿਰਕੇ ਦਾਰੀ ਫੈਸਲੇ (Communal Award) ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸਦਾ ਲਾਭ ਪੁਜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮਾਲਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਅਛੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਮੁਬਾਲਗਾ ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਪਰ ਤਾਕਤ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਹਥ ਆਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਕੋਮੀ ਸਿਖ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਭੁਲਕੇ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਪਰ ਮਬਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਚੰਦ ਸਾਲ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਇਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜਗ-ਰਾਓਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਕਿ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਜਣ ਨੇਕ

(੩੩)

ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਭੀ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਸਜਣ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਪੰਥ ਨਾਲੋਂ ਪਾੜਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਨ ਪੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਦੀ ਖਾਤਰੇ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਲਵਾ ਹਰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਅਗਾਹਾਂ ਲਿਐਣ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਇਕ ਮਲਵਈ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਕੀਮ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਮਾਲਵਾ ਉਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਬੇਹਤਰ ਸਕੀਮ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ।

ਆਪਸ ਵਿਚੀਂ ਜੇ ਲੜਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਗਲਾਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਕਿਸੇ ਸਜਣ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨੂੰ ਅਗੇ ਰਖਕੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੋਈ ਸਿਖ ਮਲਵਈ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ, ਸ੍ਰਦਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘੁਗਰਾਣਾ ਮੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਣ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਦੀ ਹਦੂਦ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਕਿ ਆਪਾਂ ਗੁਰਦੁਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਖੜੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਜਾਣਕੇ ਆਖੋ, ਕਿ ਕੀ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਵਧਦੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਕਿ

(੩੪)

ਹਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਲਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਸਕੀਮ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਲਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਆਗੂ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਸਾਫ਼ ਆਖੀ ਸੀ, ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਕੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਿਖ ਕੇਸ ਦਾੜੀਆਂ ਰਖਕੇ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਤੰਬਾਕੂ ਨੋਸ਼ੀ ਦੀ ਆਦਤ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾੜੀਆਂ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸਿਗਰਟ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਹੀ ਉਸ ਮਾਨਯੋਗ ਆਗੂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਨਾ ਦੇਕੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹ ਤੇ ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਦੇ ਮੁਸਲ-ਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਬੁਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸਿਖ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕਰੇ, ਕੋਈ ਮਲਵੈਨ ਸਿਖ ਮਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪੁਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਲਵਈ ਕਹਿਲੈਣ ਵਿਚ ਭੀ ਫ਼ਖਰ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਤਰਕੀ ਦਾ ਵੀ ਇਛਾਵਾਨ ਹੋਵੇ ਪਰ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਭੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ?

(੩੫)

ਮੈਂ ਲਾਂਭੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਬੰਦੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਵਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ, ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਫਾਇਦਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਸਿਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ? ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੰਥ ਦਾ ਭਲਾ ਸੋਚੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਹਰਏਕ ਸਿਖ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਸੋਚੇ।

ਸਿਖ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੇ ਤਕਸੀਮ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜੋ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਹਰ ਇਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਲਾਭ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੰਥ ਦੀ ਵਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਇਆ ਸਿਖ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:—

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਇਕ ਅਮਲ ਵਿਚ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਐਨ ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ ਹੈ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੋਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਨਾਹਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ 'ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ' ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ।

ਕੌਮੀਅਤ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ

(ਸ: ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਇਸ ਵਕਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੁਲ ੧੧ ਸੂਬੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੭ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਹੈ ਤੇ ੪ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਜਿਥੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਥਾਂ ਦੀ ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਖੂਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਈ ੨ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠ ਸੂਬਾਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਚੈਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਮੈਤ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਖ ਆਗੂਆਂ ਵਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਢ ਕੇ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਸਿਖ ਵੀ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਦੀ ਸਕੀਮ ਸਾਡੇ ਸਾਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

(੩੭)

ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਇਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਮੁਸਲਮ ਬਹੁਸੰਖਿਅਤੀ ਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਥੇ ਹਿੰਦੂ, ਸਿਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਲਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਇਹੋ ਸੂਬਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪਕਿਆਂ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ ।

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲੀ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ, ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੂਬਕ ਹਦਬੰਦੀ ਨੂੰ ਬਦਲਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਧਰਾ ਤੇ ਕਾਰਨਾਟਕ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੋਂ ਗੁਲੀਆਂ ਛਿਪੀਆਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਸੇ Reactionary ਜਾਂ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਧੜੇ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਫੇਰ ਏਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਾਬਤ ਏਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੂਸ਼ਨ ਲਾਵਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜੇਹੜੀ ਕਿ ਕਈ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਏਸ ਮੁਆਮਲੇ ਨੂੰ ਠੰਢੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਐਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆ

(੩੮)

ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖ ਹਿੰਦੂ ਹਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭ ਦਾਇਕ ਹੈ ।

ਸਿਖ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਕਿਉਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਸਿਖ ਵਰਤਮਾਨ ਫਿਰਕੂ ਗਲਬੇ ਵਿਚ ਆਪਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ।

ਪਿਛਲੇ ੬ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਏਸ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਫਿਰਕੇ ਦਾਰੀ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ ।

ਏਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਿਕੰਦਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪੈਕਟ ਉਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਏਨਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਉਕਾ ਹੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਮੁਅਸਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ, ਔਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂਨੂੰ ਏਸਤਰਾਂ ਠੁਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ । ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕੇ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨ ਰਹੇਗੀ, ਔਰ ਏਸ ਤਰਾਂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ

(੩੯)

ਲਾਭ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਰਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੂਸਰੀ ਘਟ ਸੰਮਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ weightage ਦੇਨ ਤੋਂ ਏਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ weightage ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਹੀ weightage ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅੰਗ majority ਤੋਂ manority ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਏਹ ਉਜਰ ਵੀ ਏਸ ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਨਾਲ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਨੁਕਰਾਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਰ ਜਦ ਸਿਖ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ ਝਟਕੇ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਹਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਅਜੇਹੀ ਪੌਜ਼ੀ-ਸ਼ਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਕਿ ਜਿਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਨਾ ਰਹੇ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਉਪਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਬਲਕਿ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ

(੪੦)

ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ
ਫਿਰਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਾਲ
ਰਹਿਣ ।

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਯੋਗ
ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਉਸਦਾ
ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸੇ ਗਲ ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਖੋ ਵਖ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਕੌਮਪੂਜ ਸਜਣ
ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ
ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਕੌਮਪੂਜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਕਤ ਦੇ
ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਜਣ ਹਨ । ਇਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨ
ਲੈਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰ ਰਾਜ ਗੋਪਾਲ
ਅਚਾਰੀਆ ਸਾਬਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਸੂਬਾ
ਮਦਰਾਸ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਖਤ ਤੇ ਸਖਤ
ਵਿਰੋਧੀ ਅਖੰਡ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਲੀਡਰ ਮਿ: ਕੇ. ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਬਕ ਕਾਂਗਰਸੀ
ਵਜ਼ੀਰ ਸੂਬਾ ਬੰਬਈ ਹਨ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਜਣ ਹੀ
ਖੁਲ੍ਹੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ
ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ।
ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਅਚਾਰੀਆ ਜੀ ਨੇ ਪਿਛੇ ਜਹੇ ਹੀ ਅਖਬਾਰਾਂ
ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੰਨਿਆ
ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਨਹੀਂ ਸੁਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੇ. ਐਮ. ਮੁਨਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖ

(੪੧)

ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮੰਗ ਅਨੁ-
ਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ
ਰੋਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਜ-
ਵੀਜ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਮੁਖੀ ਹਿੰਦੂ
ਸੇਠ ਜੁਗਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀ ਬਿਰਲਾ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਤੌਰ ਤੇ
ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ
ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਦਸਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ
ਹਨ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ
ਸਿਆਸੀ ਅੜਿਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼
ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ
ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ
ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ
ਜਨਤਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਹਾਲਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ
ਹੋਏ। ਕਈਕੁ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਫੈਲਾਈ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਸੇ
ਕੌਮ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦਾ ਭਲਾ
ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਸਜਣਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ
ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਕਰਨ। ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵੀ
ਕਾਫੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

(੪੨)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਕੀਮ

(ਵਲੋਂ—ਸ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲ-ਆਨਰ ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ)

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਮਸੱਲਾ ਨਜ਼ਿਠਨ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਫਿਰਕੇਦਰਾਨਾ ਝਗੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੂਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਫਿਰਕੂ ਮਸੱਲਾ ਹਲ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਮਸੱਲਾ ਹਲ ਹੋਣ ਲਈ ਰਾਹ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸੱਲਾ ਏਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਪੋਚੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਫਿਰਕੇ ਵਸਦੇ ਨੇ ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਫਿਰਕੇ ਵਸਦੇ ਨੇ । ਜੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਮੁਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਲ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਸ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਇਕੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸਿਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਏਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਲ 'ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ' ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਢਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦੋ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਹ

(੪੩)

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਕਿਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਭੀ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨਾ ਮਿਲੇ । “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਉਤੇ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਹੈ । ‘ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ’ ਬਣਨ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਾਕਤ । ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਡੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਹਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਭਰਾ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਡੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਸਿਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਲੜਨ ਦੀ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਖਾਤਮਾ !

ਮੈਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਬਣਨ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਫਰਕ ਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਬਣੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਹਦ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅਖੰਡ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੂਬਾ “ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭੀ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਵਰਗੀ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਮਰ ਮਿਟਣ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜੇ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਦੌਰਾ ਖੈਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਤਮ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੁਰੀ ਗਲ ਕਿਉਂ ਹੈ ? ਆਖਰ ਸਾਰੇ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਹੀ ਨਠ ਭਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੇ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਉਸ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਖੂਨ, ਮਿਝ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਇਟਾਂ ਤੇ ਗਾਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ—ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਿੰਦੂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਮਾੜੀ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਧਨੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਂਣ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਪਰ ਚਲੀ ਜਾਣ ਜਿਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠਾਂ ਅਗੇ ਵੀ ਲਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਅਸੈਹ ਤੇ ਅਕੈਹ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਸ੍ਰੋ:ਅਕਾਲੀ

ਦਲ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਤੇ ਹੁਣ ਭੀ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ
 ਵਡੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਚੈਤੀ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਪੰਥ
 ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜਮਾਤ ਹੈ । ਉਹ
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਟਪਲਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣ ਲਗੀ ਅਤੇ ਚਿਨਾਬ
 ਪਾਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ
 ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਵੇਗੀ ।
 ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਮੁਖੀਆਂ ਪੁਰ ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਜੋ
 ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਇਕ ਐਸਾ ਸੂਬਾ ਨਵਾਂ
 ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ
 ਹਿੰਦੂਆਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ
 ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ਤਾਕਤ
 ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਗਏ ਸਿਖ ਭਰਾਵਾਂ
 ਦੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਬਕਾਇਆ
 ਪੰਜਾਬ ਫੇਰ ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਏਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗਾ
 ਕਿ ਗਵਾਂਢੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਦਾ ਮੁਥਾਜ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ
 ਭੀ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਤਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ
 ਸਕੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਸਲੇ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ
 ਆਪਣੇ ਸੁਚੱਜੇ ਆਗੂਆਂ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰਖਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀ
 ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(੪੬)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ

(ਵਲੋਂ:—ਸ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਪ੍ਰਧਾਨ
ਸੰਟਰ ਸਿੱਖ ਲੀਗ ਲਾਹੌਰ)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਇਹ
ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:—

(੧) ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ
ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ
ਕੀਤੀਆਂ ।

(੨) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰ-
ਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ
ਆਦਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ
ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ । (੩) ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ
ਲਾਭ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਦੇ ਜਜ਼-
ਬਾਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਣ । (੪) ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਇਕ ਬਚੁੰਗੜਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਕੀਮ
ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ ।
ਜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ
ਸੌਦਾ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਜ਼ਾਦ
ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਗੇ । ਫੇਰ ਪਹਿਲੇ ਇਤਰਾਜ਼

ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵੇਰਵੇ
 ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜਾ ਹੈ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਵੀ
 ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ
 ਕਿ ਸਰ ਸਟੈਫਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਜੋ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਪੇਸ਼
 ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ
 ਵਾਸਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹੁਰੀ ਆਪ ਬੜੇ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ,
 ਉਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
 ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ
 ਗਿਆ ਜ਼ਮੀਨਾ ਸ: ਬ: ਸ: ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਆਰ
 ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅੰਕੜੇ
 ਵੀ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਦੂਜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਜ਼-
 ਬਾਤ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ
 ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ
 ਸਾਹਿਬ ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਭਾਈ
 ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਮਾਧ ਅਕਾਲੀ ਬਾਬਾ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ
 ਸੂਬਾ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਗੁ: ਸੀਸ ਗੰਜ ਗੁ: ਰਕਾਬ ਗੰਜ,
 ਗੁ: ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁ: ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ
 ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਾਕਿਆ ਹਨ, ਇਹ ਕੋਈ ਦਲੀਲ
 ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਪਰ ਉੱਪਰ
 ਦੱਸੇ ਤਿੰਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ
 ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ
 ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤਰਨ-

ਤਾਰਨ, ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦ ਪੁਰ,
ਗੁ: ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ, ਜਾਲੰਧਰ,
ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕੁਝ
ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ
ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ
ਗੁ: ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁ: ਸੱਚਾ ਸੈਦਾ ਪਾਕਿ-
ਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ।

ਤੀਜੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁੜ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਐਂਟੀ-ਨੈਸ਼ਨਲ
ਹੈ। ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੁਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਸਬਕ
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣਗੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪ, ਕਾਂਗਰਸ
ਦੇ ਅੰਧੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਕੇਂਦਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ
ਜੱਫਾ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇਲਤਵਾ
ਦੀਆਂ ਤਹਿਰੀਕਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਇਹੋ
ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡੇਹਰਾ ਇਸਮਾਈਲ
ਖਾਂ ਵਿਖੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾ-
ਨਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਜ਼ਾ-
ਰਤ ਵਿਰੁਧ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਾਇਆ।
ਜਦੋਂ ਇਹ ਗਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ
ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਸ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਵਿਚ
ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਮੁੜ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀ
ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੀ

ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਮਿਤੀ ੨੬ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੦੧ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਸਰਹੰਦ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਿੰਧ ਤੇ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਸੂਬੇ, ੧੯੩੫ ਦੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਬਈ, ਮਦਰਾਸ, ਸੀ. ਪੀ., ਬਿਹਾਰ ਤੇ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ । ਹਦਬੰਦੀਆਂ ਭੰਨ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸੂਬੇ ਬਣਾਨ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਠੀਸ ਨਹੀਂ ਵੱਜੀ । ੧੯੦੧ ਵਿਚ ਸਰਹੰਦ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਨਾਲ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਲਾਭ ਪੁਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਬਾ ਹੁੰਦਾ । ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ੧੧ ਸੂਬੇ ਦੀ ਥਾਂ ੨੨ ਸੂਬੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਚੌਥਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ । ਮਿ: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ੧੪ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵਿਚ ਛੇਵਾਂ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬੰਗਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸੂਬਾ

(੫੦)

ਸਰਹੱਦ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਉਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਕੋਣ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਕੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ, ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਿ: ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਕੀਮ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੫੧)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਸਬੰਧੀ

ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜੁਵਾਬ

(ਵਲੋਂ:—ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ.
ਲਾਇਲਪੁਰੀ)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਸਿਖ ਪੰਥ ਤੇ ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ?

ਉੱਤਰ—ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਰ ਜਥੇ-ਬੰਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਹੀਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ੧੯੪੨ ਵਿਚ ਤੇ ਭਵਾਨੀ ਗੜ੍ਹ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ੧੯੪੩ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਮਤਾ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਕ ਰਾਏ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਜਥਾ, ਸਿਖ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਪੰਥ ਅਜ ਤੋਂ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾੜੇ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹਿੰਦੂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਸਿਖ ਇਸ ਮੰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਪੱਕੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ

(੫੨)

ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਤਕ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਇਤ-
ਹਾਦ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪ-
ਣੇ ਬੇਗਾਨੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਬੱਤ
ਖਾਲਸਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ
ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਗੇ ਲਿਖੇ ਅਖਬਾਰ
ਏਸ ਮੰਗ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਕ ਵਿਚ ਹਨ:—

੧. ਅਕਾਲੀ ਲਾਹੌਰ, ੨. ਖਾਲਸਾ ਸੇਵਕ ਅਮ੍ਰਿਤ-
ਸਰ, ੩. ਅਜੀਤ ਲਾਹੌਰ, ੪. ਪੰਜਾਬ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ,
੫. ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਚ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ, ੬. ਦੀ ਖਾਲਸਾ
ਲਾਹੌਰ, ੭. ਪੰਜਾਬ ਗਜ਼ਟ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ, ੮. 'ਤੇਜ'
ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ, ੯. ਸੁਖ ਜੀਵਨ ਮੋਗਾ, ੧੦. ਨਵਾਂ ਸੰਸਾਰ
ਮੋਗਾ, ੧੧. ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਗਜ਼ਟ ਲਾਇਲਪੁਰ, ੧੨.
ਨਿਰਮਲ ਸਮਾਚਾਰ । ੧੩. ਖਾਲਸਾ ਬੰਬਈ ।

ਵਿਰੁਧ ੧. ਸ਼ੇਰਿ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਫ਼ਤਹ' ਹਨ ।
ਕੁਝ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਖੋਲ੍ਹਕੇ
ਆਪਣੀ ਯਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਯਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਯਾਏ ਜਾਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਿਖ ਅਖ-
ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ
ਮੁਤਾਲਬੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
'ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ' ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਇਕ ਗਲ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ

(੫੩)

ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਨੋਟ ਤੇ ਲੇਖ ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਤਾਈਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਕ ਦਮ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਫਰਕ ਆਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਕੇ ਇਸ ਮੁਤਾਲਬੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਕੀ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ‘ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਏਸ ਮੁਤਾਲਬੇ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਹੱਕ । ਵਿਚ ਸ਼ੇਰਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਜੇ ਇਕ ਵਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਸੀਏ, ਜਦ ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰੀਂ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਲਿਖਤ ਦੀ ਕੀ ਫੋਲਾ ਫਾਲੀ ਕਰੀਏ ।

ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਇਕ ਦੋ ਪਰਚਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (੧) ੫ ਅਪਰੈਲ ੧੯੪੨ ਦੇ ਪਰਚੇ ‘ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ’ ਦੇ ਸਫਾ ੫ ਪਰ ਸਿਖੋਂ ਕਾ ਮੁਸਤਕਬਿਲ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ । (੨) ੧੩ ਅਪਰੈਲ ੧੯੪੨ ਦੇ ਸਫਾ ੬ ਪਰ ‘ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ’ ਤੇ ਸਫਾ ੧੩ ਪਰ ‘ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਬਿਆਨ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ (੩) ੨੬ ਅਪਰੈਲ ੧੯੪੨ ਦੇ ਸਫਾ ਪੰਜ ਪਰ ਮੁਖ ਲੇਖ ‘ਅਗਰ ਹਮ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਤੇ’, ਸਬ ਹੈਡਿੰਗ ‘ਅਗਰ ਹਮ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ

ਹੋ ਸਕਤੇ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਥਾਂ ਘਟ ਹੀ ਲਭ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਹਾਂ ਜਦ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਐਡੀਟਰ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪਿਛੇ ਹੀ ਹਟ ਗਏ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋ ਉਠੇ ਹਨ । ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਉਹ ਕਰਨ, ਪਰੰਤੂ ਹੋਰ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤੇ ਦਰਜ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਵਾਚ ਲੈਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸ਼ਕਿਆਂ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ--ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਅਜ ਤਕ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਕੀ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ--ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ੧੯੩੦ ਵਿਚ ਹੋਈ । ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮੈਂ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਗੁਜਰਾਤ ਜੇਹਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੰਧ ਦੇ ਵਖਰਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਨੀਯਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਗਲਬਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬੱਚਾ ਦੇ ਉੱਪਾ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦੀ

(੫੫)

ਤਜਵੀਜ਼ ਸੁਝੀ ਸੀ । ਗਾਂਧੀ-ਇਰਵਨ ਪੈਕਟ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਅਸੀਂ ਜੇਹਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ । ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦਿੱਲੀ
ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ
ਗਲਬਾਤ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ । ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧੜੇ
ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਕ
ਤਕੜਾ ਸਾਂਝਾ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ।
ਇਸ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਨੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਭਵਿਖਤ ਰਾਜ-
ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਖੀ
ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ੧੭ ਮੰਗਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ
੧੭ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੰਗ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ
ਨਵੀਂ-ਹਦਬੰਦੀਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ
ਮੁਸਲਮ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ
ਵਖ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰ
ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ, ਸਰ
ਜੋਗਿੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘ, ਸ: ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਅਸੈਂਬਲੀ
ਸ: ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਸ: ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ, ਸ: ਸ਼ਿਵਦੇਵ
ਸਿੰਘ ਉਬੇਰਾਏ, ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ, ਸ: ਅਮਰ
ਸਿੰਘ ਐਡੀਟਰ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ, ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਐਮ.
ਐਲ. ਏ. ਲਾਇਲਪੁਰ ਆਦਿ ਸਜਣ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਰਾਏ ਨਾਲ
ਇਸ ਮੰਗ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ
ਸਾਰੇ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਇਸ ਮੰਗ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤਸਨ।
ਪ੍ਰਸ਼ਨ:—ਕੀ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਇਸ

(੫੬)

ਮੰਗ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਸਨ ? ਉਹ ਤਾਂ ਅਜਕਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿਸੇ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਖਿਲਾਫ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਤਰ:—ਅਜ ਕਲ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹੋਣ, ੧੯੨੯ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਇਸ ਮੁਤਾਲਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮੁਖੀਆਂ ਦਾ ਉਹ ਇਕੱਠ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਤਾਰਾਂ ਮੰਗਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਹੋਇਆ ਹੀ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੁਆਟਰ (ਘਰ) ਵਿਖੇ ਸੀ ਤੇ ਸ: ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਵੀ ਏਸ ਮੰਗ ਨਾਲ ਮਤ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਮਤ ਭੇਦ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸਟੈਮਫੋਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਦੇ ਪਾਸ ਐਣ ਜਾਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਠੀ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਬਾਰੇ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ: ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਚੀਫ-ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਧੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਈਂਦ ਹਾਸਿਲ ਸੀ । ਅਜ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵਾਲੇ ਸਜਣ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਚੁਪ ਧਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਸ ਧੜੇ ਦੇ ਵਡੇ ਮੁਖੀਏ

(੫੭)

ਸਰ ਸੁੰਦਰਸਿੰਘ ਜੀ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਜੋਧਸਿੰਘ, ਸ: ਸ਼ਿਵਦੇਵ
ਸਿੰਘ ਉਬੇਰਾਏ ਆਦਿ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ
੧੯੩੧ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਾਈਂਦ ਕੀਤੀ । ਜਾਪਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਜਣ ਕੇਵਲ ਇਸ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ
ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲੀ ਬਦਨਾਮ
ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ
ਮੁਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਡਟ ਜਾਣ ਤੇ ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਕਾਮਯਾਬ
ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਮਲੂਮ ਹੋਣ ਤਾਂ ਨੀਮ ਦਿਲੀ ਨਾਲ
ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਤਾਈਂਦ ਕਰ ਦੇਣ । ਪਰੰਤੂ ਮੈਨੂੰ
ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੰਗ ਨੇਕ ਨੀਯਤੀ
ਤੇ ਪੰਥ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਮੰਗ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਜ਼ੋਰ
ਫੜਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਪੰਥ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਪਿਛੇ ਫੌਲਾਦੀ
ਕੰਧ ਬਣ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਬੀਰ
ਪੁਤਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਥਾਂ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ।
ਇਸ ਲਈ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਤਾਲਬੇ ਦੀ
ਤਾਈਂਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਕਾਂਗਰਸ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ
ਵਡੀ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਮੰਗ ਸਬੰਧੀ
ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

ਉਤਰ—ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਵਡੀ ਹਦ
ਤਕ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਮੰਨ ਚੁਕੀ ਹੈ । ਸਰ ਸਟੈਫੋਰਡ
ਕ੍ਰਿਪਸ ਵਲੋਂ ਹਿੰਦੀ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ

(੫੮)

ਬਰਤਾਨਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰ-
ਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ੯ ਅਪਰੈਲ ੧੯੪੨ ਨੂੰ ਜੋ ਜਵਾਬ
ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ
ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ
ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕਰਨ
ਦਾ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਂਗ-
ਰਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੂਬਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵਖ ਹੋਣਾ
ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਖ ਹੋਵੇ ਬਲਕਿ ਉਸ
ਵਖਰੇ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਗਰੁਪ ਨਾ
ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਖਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹਕ ਹੀ
ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਸਾਫ ਹਨ
ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਉਸ
ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗੀ
ਬਲਕਿ ਜੇ ਰਿਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ
ਦੇ ਸਾਫ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ
ਬਣਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ 'ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ' (ਜੋ ਹਿੰਦੁ-
ਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ) ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਹਕ
ਵਿਚ ਹੈ।

(੫੯)

ਕੀ ਕੋਈ ਨਿੱਗਰ ਦਲੀਲ ਵੀ ਹੈ ?

ਵਲੋਂ-ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਡਵੋਕੇਟ ਲਾਇਲਪੁਰ

“ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ” ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਜਲ-
ਸਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬਤੌਰ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਯਾ ਆਮ
ਸਰੋਤਿਆ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਅਵਸਰ
ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਸੰਤ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਆਦਿਕ ਚੋਣਵੇਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀਆਂ ਧੜਲੇਦਾਰ ਸਪੀਚਾਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ
ਨੂੰ ਬੜੀ ਗੌਹ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰੰਤੂ “ਮਰਜ਼
ਬੜਤਾ ਗਿਆ ਜੂੰ ਜੂੰ ਦਵਾ ਕੀ” ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ
ਤਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ
ਘਟ ਪਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ । ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਦਾ ਨਾਉਂ “ਆਜ਼ਾਦ
ਪੰਜਾਬ” ਰਖਣ ਤੇ ਕੁਝ ਟਪਲਾ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਲਾਮ ਹਿੰਦੁ-
ਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਸੂਬਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ
ਨਵੀਂ ਹਦ ਬੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ
ਗੁਜਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਕਿਵੇਂ
ਹੋਇਆ... ਜੇ ਰੋਲਾ ਕੇਵਲ ਨਾਉਂ ਰਖਣ ਤੇ ਹੀ ਬਸ
ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਾਉਂ ਦੇ ਹਾਮੀ ਇਸ ਵਿਚ

(੬੦)

ਤਬਦੀਲੀ ਭੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਪਰੰਤ ਝਗੜਾ ਅਸੂਲੀ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਸੂਲੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਕੁਝ ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਇਹ ਗਲ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰੀ ਹੈ।

(੧) ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦਾ ਵਡਾ ਕਥਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਯਾ ਉਸਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗਲ ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਅਸੂਲ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲੋਂ ਵਖ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਗਲ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਹ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਹੋਣਗੇ। ਅੱਜ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ੧੯੦੦ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਖਰਾ ਹੈ। ੧੯੦੧ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹਦਬੰਦੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਕੀਮ ਦਾ ਸੁਫਨਾ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਜੇ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਹੋਰ ਬਦਲ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਨਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪਰੋੜਤਾ। ਜੇ ਰਾਉਂਡ ਟੇਬਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵੇਲੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜੇ ਲਾਰਡ ਵਲਿੰਗਡਨ

(੬੧)

ਨੂੰ ਸਰ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਜ਼ੀਠੀਏ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਵਿਚ ਸਿਖ ਪ੍ਰਤੀਨਧ ਮਿਲੇ ਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਰੁਸਤ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਈ । ਜੇ ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਬੰਬਈ ਆਦਿਕ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਤਬਦੀਲ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬਚੁੰਗੜਾ ਨ ਕਿਹਾ ਤੇ ਹੁਣ ਬਚੁੰਗੜਾ ਕਿਵੇਂ ਉਤਪਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਗੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਮੋਮਨਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰੰਤੂ ਇਹ 'ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ' ਸਕੀਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਫਿਰ ਇਹ ਐਂਟੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਬਚੁੰਗੜਾ ।

(੨) ਦੂਜੀ ਗਲ ਜਿਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਂਟੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹੈ । ਪਰੰਤੂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਉਹ ਜਮਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸੂਬੇ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਦੁਗਨੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਦ ਬੰਦੀ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਹਾਮੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਗਲ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੈਜ਼ਲੇਸ਼ਨ ਦਵਾਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲੀ ਹਦ ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਐਂਟੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ

(੬੨)

ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਨਾਂ ਪਰ ਧੋਖਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

(੩) ਇਕ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿਕ ਕੁਝ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚਾਰ ਤਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਤਖਤ ਅਗੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਜੇ ਨਾਵੇਂ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨਿਵਾਸੀ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਨਹੀਂ ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡਾ ਸਬੰਧ ਕਿਵੇਂ ਘਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਇਤਿਆਦਿਕ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਧੜੇ ਨਾਲੋਂ ਧਰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਦਿਲ ਮੰਨ ਲਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਹਦਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲਾਭ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਰੇਤ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਲਾਉਣ ਵਾਂਗਣ ਹੈ ।

(੬੩)

ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ !

ਵਲੋਂ—ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਸਾਂਝਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਜ਼ਹਬੀ ਰਹਿਨੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੀ ਸਾਂਝ ਸੰਗਤ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ, ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰਵਾਜ ਪਾਈਏ। ਈਦ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਰ ਸਕੰਦਰ ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਜਿਨਾਹ ਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਇਕ ਹੈ। ਰਾਜਸੀ ਮਤ ਭੇਦ ਤੇ ਅਲਗ ਅਲਗ ਸੁਭਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਕ ਭਾਵ ਰਖਨ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਲਈ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੜੀ ਵਿਚ ਪਰੋਣ ਤਾਕਿ ਲਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਮੁੰਡੇ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਗੁਮਰਾਹ ਨ ਹੋਣ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਨੌਜਵਾਨ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ

ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ ।

ਬਸ ਜਿਸ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕੌਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜਸੀ ਭਵਿਖਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚ ਵੀ ਪਕਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਹਿਲੂ ਸਮਝੇ । ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਤਹਿ-ਜ਼ੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਖਰੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸੁਤੰਤਰ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਗੜ-ਬੜ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜਿਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਹਿੰਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਦਬਾ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ, ਹਿੰਦੂ ਸਭਾ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨ ਹੋਵੇ । ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਊ ਦੇਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਵਰਤੀਏ । ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪੜੋਸੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਦਰਦ ਵੰਡਾਈਏ । ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ ਪਰ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹਸਤੀ ਖਤਮ ਨ ਕਰੀਏ, ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹਸਤੀ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਲਹਿਦਾ ਚੋਣਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਆਬਾਦੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਕਸੀਮ ਹੋਕੇ ਇਕ ਸੂਬਾ ਅਜੇਹਾ ਬਣੇ ਜਿਸ

(੬੫)

ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਅਰਥਾਤ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਾਈ ਹੋਈਏ, ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੀ ਭਾਰੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਆ ਜਾਵੇ/ ਜੇ ਸਾਡੇ ਭਾਈ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਹਿੰਦੂ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਤਦ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਆਪਣੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦਵਾ ਸਕੀਏ, ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣੇ ਤਦ ਸਾਡੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਸਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਨਾ ਬਣੇ ਤਦ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁਸਲਮ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਾਂਗੇ, ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਇਹ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਨਾ ਬਣਿਆ ਤਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣੇ ਜਾਂ ਨਾ ਬਣੇ, ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਾਂਗੇ, ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿਤੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਬਸ ਅਜਿਹੇ ਨਵੇਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਖ, ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਡੀ ਰਾਜਸੀ ਮੰਗ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ 'ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ' ਹੈ, ਪਰ

(੬੬)

ਭਲਾ ਤਦ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜੇ ਆਪ ਖੜੇ ਰਹੀਏ । ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿਖ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਮੰਗ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਜਚ ਜਾਵੇ ।

ਤਕਸੀਮ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਿਖ ਹਿੰਦੂ ਯਾ ਸਿਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਯਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜੇ ਰਕਬਾ ਆਵੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਲੇ, ਤਸੀਲਾਂ ਕੇਵਲ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਬਾਦੀ, ਜਾਇਦਾਦ, ਮੁਖ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ, ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਨੀਯਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਫਲਸਤੀਨ ਦੀ ਜੋ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਯਹੂਦੀ ਰਿਆਸਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵਿਫਵੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਥੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਕਤ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੀ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਤਾਕਤ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ । ਸੋ ਕੋਈ ਸਬੱਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਨਰਮ ਜਿਹੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

ਸਰ ਸਕੰਦਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

(੬੭)

ਸਿਖਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਹਕ ਪੰਜਾਬ ਤਕਸੀਮ ਵਿਚ ਮੰਤ
ਚੁਕੇ ਹਨ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਹੱਕ ਪਾਕਸਤਾਨ
ਬਣਨ ਜਾਂ ਨਾ ਬਣਨ ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ
ਤੇ ਤਕਸੀਮ ਉਪਰ ਦੱਸੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ
ਪਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਸੋ ਜਦ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਅੱਧ ਪਚੱਦ
ਮੰਨੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰੀਏ
ਫਿਰ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੂਰੀ ਨਾ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇ ।
ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪੱਕਾਂ
ਕਰੀਏ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਡਾਂ ਭਵਿਖਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ
ਬਣਾਵੇ ।

(੬੮)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ

(ਵਲੋਂ—ਗਿਆਨੀ ਬਾਦਲ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਸੋਲੂਨ ਤੇ ਮਾਲਾਬਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਤੇ ਈਰਾਨ, ਇਰਾਕ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਮਾਲਾ ਬਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ੩੬੦ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸੀਲੋਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਮਣ ਲੂਣ ਖਪਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਭੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਫੇਰਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕੋਨਾ ਸਿੱਖੀ ਅਸਰਾਤ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ । ਯੂ:ਪੀ: ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਡੇਹਰਾਦੂਨ, ਸਹਾਰਨਪੁਰ, ਮੁਜ਼ਫਰ ਨਗਰ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢਿਆ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਪਹਾੜੀਏ ਤੇ ਵਣਜਾਰੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ

(੬੯)

ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹਨ ।
ਮੇਰਠ, ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ, ਮੁਜ਼ਫਰ ਨਗਰ, ਬਰੇਲੀ ਦੇ
ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਜਾਟ, ਗੁਜਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਨਾਮ ਲੇਵਾ
ਹਨ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੇ ਅਸਥਾਨ
ਹਨ, ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰਬਾਬੀਆਂ ਦਾ
ਟੋਲਾ ਮਿਲਿਆ, ਜ਼ਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਿਸੇ ਜ਼ਮਾਨੇ
ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਕੇ ਏਧਰ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ
ਕਰਕੇ ਏਧਰ ਹੀ ਵਸ ਗਏ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਭੀ ਆਪਣੇ
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਿਆ ਸੀ ਪਰ
ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ
ਕੁਝ ਭੁਲ ਗਏ ਸਨ, ਜ਼ਿਲਾ ਬਦਾਯੂੰ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਅਹੀਰ
ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਹਨ,
ਨਾਨਕ ਮਤੇ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਚਪਟੀ
ਨਾਕ ਵਾਲੀ ਕੌਮ ਥਾਰੂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਮਹਾਰਾਜ ਉਤੇ ਭਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੀਵਾਲੀ
ਦੇ ਮੌਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਬੈਲ ਗਡੀਆਂ ਜੋ ਕੇ
ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਅਗੇ
ਆਜ਼ਮਗੜ੍ਹ, ਫੈਜ਼ਾਬਾਦ, ਗੋਰਖਪੁਰ, ਬਸਤੀ ਦੇ
ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਭੀ ਅਨੇਕ ਗੁਰੂ ਕੇ
ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਸਨ, ਭਗਤ ਭਗ-
ਵਾਨ ਦੇ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ੩੬੦ ਗਦੀਆਂ ਉਧਰ
ਹੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਪਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ
ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਰਹਦ ਤੇ ਅਫਗਾਨਿਸ-

ਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਭੇਟ ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਪਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚਸਿਖੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਚਮਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਸਕੀ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਾਂ । ਇਕ ਸਜਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਗੈਰ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਚਾਲੀਸ ਫੀ ਸਦੀ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਸਨ, ਪਰ ਅਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਕਿਉਂ ? ਏਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਸ਼ੈਦ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਠੀਕ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਏਥੇ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਇਆ ? ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਦਸਕੇ ਏਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਏਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਸਿਹਾ ਹੈ । ਰਾਜ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਧਰਮ ਅਵਲੰਭੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਵਕਾਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਧਰਮ ਦੇ ਅਵਲੰਭੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾ ਤੇ ਵਕਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ

(੭੧)

ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਧਦਾ ਫੁਲਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਮਿਚ ਸਾਡੀ ਸਿਆਸੀ ਬੇਹਤਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਹਨ, ਜੇ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਤਨੀ ਆਮਦਨੀ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਪਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ । ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਸੀਂ ਜੋ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਤੀਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਲਵਾਈਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਾਂ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹਨ । ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੇ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਗ਼ੈਰ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਸਿਖ ਸੀ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਨਾਲੋਂ ਕਰੀਬਨ ਦੁਗਨੀ ਸੀ । ਰਾਜ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਘਟਣ ਭੀ ਲਗ ਪਏ, ਭਲਾ ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਹੁਣ ਦੀ ਰਾਜ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਫਿਰ ਤੀ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੁਚੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਹੈ ।

ਜ਼ਮਾਨਾ ਪਲਟਿਆ ਹੈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਨਤੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ । ਏਹ ਗਲ ਖੁਲ੍ਹਮਖੁਲ੍ਹਾ ਆਖੀ ਜਾ

ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁ-ਗਿਨਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ ਗਿਨਤੀ ਵਾਲਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਆਜ਼ਮ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ ਪਰ ਹੁਣ ਦੀ ਸੂਬੇ ਵੰਡੀ ਤੇ ਜਾਨੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਕਿਸੇਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿਖ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿਤੇ ਸਾਡੇ ਖਾਸ ਇਖਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ । ਭਲਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਸ ਆਸਰੇ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹਦਾ ਇਲਾਜ ਰਾਜਸੀ ਸਿਆਨਿਆਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਹੀ ਹੈ । ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਓਹ ਸੂਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਹੀ ਤਾਇਤ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਰਸੂਖ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਨਦਾਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਹੋਣਗੇ । ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸਿਖ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ । ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਖ ਰਿਆਸਤਾਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਸਾਡੇ ਰਈਸ, ਸਰਦਾਰ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਬਾ ਅਸਰ ਲੋਕ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਹੀ ਬਾ ਅਸਰ ਦਾਰ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਏਸ ਸਿਖੀ ਦੇ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰੋਹਤਕ, ਹਿਸਾਰ, ਕਰਨਾਲ ਤੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦੇ ਓਹ ਜ਼ਿਲੇ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿਖੀ ਵਾਸਤੇ

ਓਤਾਵਲੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਇਆਂ ਦੇ ਪੋਲੀਟੀ-
 ਕਲ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਗਰਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪਣੀ ਕੌਮ ਨੂੰ
 ਮੁਤਫਿਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਿਵਰਜਤ ਰਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ
 ਅਸਰ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਜਮਨਾ ਪਾਰ
 ਦਾ ਓਹ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਦੀ ਤਹਿਦਾਦ
 ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ
 ਸਾਰੇ ਸੁਭਾਗੇ ਅੰਮ੍ਰਤਧਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਏਹ ਸਾਡਾ
 ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਵੇਖਕੇ ਸਾਡੇ ਵਲ ਹੋਰ ਭੀ ਵਧਨ
 ਗੇ ਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ
 ਆਪਣੇ ਆਪ ਫੈਲੇਗਾ। ਜਦ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ
 ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗਾਲਬ ਨਾ ਸਹੀ ਬਰਾਬਰ ਦੀ
 ਪੇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ
 ਤਕਵੀਅਤ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ, ਸਾਡੀ ਕਿਤੇ ਤਾਂ
 ਸ਼ਾਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੀਹਦੇ ਆਸਰੇ ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ
 ਦੇ ਲੋਕ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹ ਇਹ
 ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੂਬਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ
 ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪਰਚਾਰ ਸਮਝਣ
 ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ
 ਵਲ ਪੂਰੀ ਤਵਜੋ ਦੇਕੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ
 ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਾ ਟਿਲ ਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਪੇਜ਼ੀਸ਼ਨ

(ਵਲੋਂ -ਸ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੀ. ਏ., ਮੀਤ.ਸਕੱਤ੍ਰ,
ਮੁ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੧੯੩੧ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੪੩,੩੫,੭੭੧ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਹ ੫੬,੯੧,੪੪੭ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

੧੯੩੧ ਤੋਂ ੧੯੪੧ ਤਕ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ੧੫ ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ੩੧,੨੬ ਫੀ ਸਦੀ ਭਾਵ ਸਮੁੱਚੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਿਸਬਤਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀ।

੧੯੦੧ ਵਿਚ ਸਿਖ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ੭੫ ਫੀ ਸਦੀ ਸਨ ੧੯੧੧ ਵਿਚ ੯੬, ੧੯੨੧ ਵਿਚ ੧.੦੩, ੧੯੩੧ ਵਿਚ ੧.੨੪ ਤੇ ਹੁਣ ੧੯੪੧ ਵਿਚ ੧.੪੭ ਫੀ ਸਦੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਵਖੋ ਵਖ ਸੂਬਿਆਂ ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

ਪੰਜਾਬ	੫੧੧੬੧੫
ਯੂ. ਪੀ.	੨੩੩੧੭੬
ਕਸ਼ਮੀਰ	੬੫੯੦੩
ਸੂਬਾ ਸਰਹਦ	੬੨੪੧੧

ਸਿੰਧ	੩੧੦੧੧
ਸੀ. ਪੀ. ਤੇ ਬਿਹਾਰ	੧੪੯੯੬
ਬੰਗਾਲ	੧੬੩੦੯
ਬਿਹਾਰ	੧੩੨੧੩
ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ	੧੨੦੪੪
ਦਿਲੀ	੧੬੧੫੭
ਬੰਬਈ	੮੦੧੧
ਆਸਾਮ	੩੮੪੫
ਮਦਰਾਸ	੪੨੩
ਉੜੀਸਾ	੩੮੭
ਅਜਮੇਰ ਮੇਰਵਾੜ	੮੬੭
ਅੰਡੇਮਾਨ	੭੪੪
ਬੜੋਦਾ	੫੬੬
ਸੈਂਟਰਲ ਇੰਡੀਆ	੨੭੩੧
ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ	੫੦੭
ਗਵਾਲੀਆਰ	੨੩੪੨
ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਖਨ	੫੩੩੦
ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਸਟੇਟਸ	੮੧੮੯੬
ਹੋਰ ਰਿਆਸਤਾਂ ਆਦਿ	੩੩੯੩
ਜੋੜ	੫੬੯੧੪੪੭

ਵਧੇ ਵਧ ਸੂਬਿਆਂ (ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਗ-ਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ) ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:—

	੧੯੪੧
੧—ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਣੇ ਰਿਆਸਤਾਂ	੧.੪੭
੨—ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ	੭.੪੧
੩—ਬੰਬਈ	.੦੪
੪—ਬੰਗਾਲ	੦.੩
੫—ਯੂ. ਪੀ.	.੪੨
੬—ਪੰਜਾਬ	੧੩.੨੨
੭—ਬਿਹਾਰ	.੦੪
੮—ਸੀ. ਪੀ. ਤੇ ਬਿਹਾਰ	੦.੯
੯—ਆਸਾਮ	੦.੩
੧੦—ਸੁਬਾ ਸਰਹਦ	੧.੯੧
੧੧—ਸਿੰਧ	.੬੮
੧੨—ਅਜਮੇਰ ਮੇਰਵਾੜ	.੧੫
੧੩—ਅੰਡੇਮਾਨ	੨.੨੦
੧੪—ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ	੨.੩੮
੧੫—ਦਿਲੀ	੧.੭੬
੧੬—ਰਿਆਸਤ ਗਵਾਲੀਆਰ	.੦੬
੧੭—ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਦਖਨ	.੦੩
੧੮—ਕਸ਼ਮੀਰ	੧.੬੪
੧੯—ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਸਟੇਟਸ	.੫੯

੧੯੦੧ ਤੋਂ ੧੯੪੧ ਤਕ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ੩੭ ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਈਸਾਈ ੧੨੭.੬ ਫੀ ਸਦੀ ਵਧੇ ਹਨ ਤੇ

(੭੭)

ਸਿਖ ਤਕਰੀਬਨ ੧੬੮ ਫੀ ਸਦੀ ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੧੬੩੧ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੬੪੧ ਤਕ ੨੦.੪ ਫੀ ਸਦੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ੧੬.੫ ਫੀ ਸਦੀ, ਮੁਸਲਮਾਨ ੨੨.੨ ਫੀ ਸਦੀ, ਈਸਾਈ ੨੨.੨ ਫੀ ਸਦੀ, ਜੈਨੀ ੫.੪ ਫੀ ਸਦੀ ਤੇ ਸਿਖ ੨੫.੬ ਫੀ ਸਦੀ ਵਧੇ ਹਨ ।

੧੬੦੧ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ੧੬੪੧ ਤਕ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ:—

ਕੁਲ ਗਿਣਤ	ਪਿਛਲੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵਾਧਾ	ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਤਨਾਸਬ
੧੬੦੧ ੨੧੦੨੮੧੩	੨੫੩੪੪੨	੮.੬੩
੧੬੧੧ ੨੮੮੧੪੯੫	੭੭੮੬੮੨	੧੨.੧੧
੧੬੨੧ ੩੧੦੭੨੬੬	੨੨੫੮੦੧	੧੨.੩੮
੧੬੩੧ ੪੦੭੧੬੨੪	੯੬੪੩੨੮	੧੪.੨੯
੧੬੪੧ ੫੧੧੬੧੮੫	੧੦੪੪੫੬੧	੧੪.੯੧
੧੬੦੧ ਤੋਂ ੧੬੪੧ ਤਕ ਵਾਧਾ	੩੦੧੩੩੭੨	੧੪੩.੩ ਫੀ ਸਦੀ

(੭੮)

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਲੇਵਾਰ ਹੇਠ
ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:—

	ਗਿਣਤੀ	ਤਨਾਸਬ
ਹਿਸਾਰ	੬੦੭੩੧	੬.੦੩
ਰੋਹਤਕ	੧੪੬੬	.੧੫
ਗੁੜਗਾਉਂ	੬੩੭	.੦੭
ਕਰਨਾਲ	੧੯੮੮੭	੨.੦੦
ਅੰਬਾਲਾ	੧੫੬੫੪੩	੧੮.੪੪
ਸ਼ਿਮਲਾ	੧੦੩੨	੨.੬੭
ਕਾਂਗੜਾ	੪੮੦੯	.੫੭
ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	੧੯੮੧੯੪	੧੬.੯੨
ਜਲੰਧਰ	੨੯੮੭੪੧	੨੬.੪੪
ਲੁਧਿਆਨਾ	੩੪੧੧੭੫	੪੧.੬੯
ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ	੪੭੯੪੮੬	੩੩.੬੮
ਲਾਹੌਰ	੩੧੦੬੪੬	੧੮.੨੯
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	੫੧੦੮੪੫	੩੬.੧੪
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	੨੨੧੨੬੧	੧੯.੧੮
ਸਿਆਲਕੋਟ	੧੩੯੪੦੯	੧੧.੭੦
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ	੯੯੧੩੯	੧੦.੮੭
ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ	੧੬੦੭੦੬	੧੮.੮੫
ਗੁਜਰਾਤ	੭੦੨੩੩	੬.੩੫
ਸ਼ਾਹਪੁਰ	੪੮੦੪੬	੪.੮੧
ਜੇਹਲਮ	੨੪੬੮੦	੩.੯੨

(੭੬)

ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ	੬੪੧੨੭	੮.੧੬
ਅਟਕ	੨੦੧੨੦	੨.੯੭
ਮੀਆਵਾਲੀ	੬੮੬੫	੧.੩੬
ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ	੧੭੫੦੬੪	੧੩.੯੧
ਲਾਇਲਪੁਰ	੨੬੨੭੩੭	੧੮.੮੧
ਝੰਗ	੧੨੨੩੮	੧.੩੯
ਮੁਲਤਾਨ	੬੧੬੨੮	੪.੧੫
ਮੁਜ਼ਫਰਗੜ੍ਹ	੫੮੮੨	.੮੩
ਡੇਰਾ ਗਾਜ਼ੀਖਾਂ	੧੦੭੨	੧੭.
ਰਿਆਸਤ ਕਲਸੀਆਂ	੧੨੨੩੫	
ਰਿਆਸਤ ਸਿਰਮੌਰ	੨੩੩੪	੧੪.੯
ਰਿਆਸਤ ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ	੪੫੩	.੪੧
ਰਿਆਸਤ ਮੰਡੀ	੫੮੩	.੨੩
ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ	੮੮੩੫੦	੨੫.੯੫
ਰਿਆਸਤ ਮਲੌਰ ਕੋਟਲਾ	੩੦੩੭੦	੩੪.੦੯
ਰਿਆਸਤ ਫਰੀਦਕੋਟ	੧੧੫੦੭੦	੫੭.੭੦
ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ	੮੯੬੦੨੧	੪੬.੨੮
ਰਿਆਸਤ ਜੀਂਦ	੪੦੯੮੧	੧੧.੩੧
ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ	੧੨੨੪੫੧	੩੫.੯੯
ਰਿਆਸਤ ਬਹਾਵਲਪੁਰ	੪੬੯੪੫	੩.੫੦
ਰਿਆਸਤ ਨਾਲਾਗੜ੍ਹ	੨੩੨੬	

ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ
ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਧਾ

ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤਨਾਸਬ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੈ । ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ .੬੨ ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਧਿਆ ਹੈ । ਕੇਵਲ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਸਿਆਲਕੋਟ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ, ਮੁਲਤਾਨ, ਰਿਆਸਤ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ ਤੇ ਨਾਭਾ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਵਧੇ ਤਨਾਸਬ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਵਧੇ ਤਨਾਸਬ ਨਾਲੋਂ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਵਧਿਆ ਹੈ:—

ਜ਼ਿਲਾ ਰੋਹਤਕ, ਕਰਨਾਲ, ਸ਼ਿਮਲਾ, ਕਾਂਗੜਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਲਾਹੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮੀਆਂਵਾਲੀ, ਲਾਇਲਪੁਰ, ਝੰਗ ਤੇ ਡੇਰਾ ਗਾਜ਼ੀਖਾਨ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਵੀ ਵਾਧੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਛੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਿਛੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਨੰਬਰ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲਾ ਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਿਲਾ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਤੇ ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਚ ਵੀ ਤਨਾਸਬ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਟਿਆ ਹੈ ।

ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਨਾ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨਿਸ-
ਬਤ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਤਨਾਸਬ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਹੋਇਆ
ਹੈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਤਕਰੀਬਨ ਇਸੇ ਇਸੇ
ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਿਆ ਹੈ।
ਇਸਦਾ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਅਖੌਤੀ ਅਛੂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਜੇ
ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਗੈਰ ਕੌਮਾਂ ਵਲੋਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ ਰੁਪਿਆ
ਖਰਚ ਕੇ ਗੁਮਰਾਹਕੁਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਤੇ
ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲੀਆਂ ਵਖ-
ਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹਨ।

ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਆਬਾਦੀ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ੧੪.੭ ਫੀ ਸਦੀ
ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ੧੯੦ ਫੀ, ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ੧੪.੧, ਈਸਾਈਆਂ
ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ੧੬.੫ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ
੮੩ ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਭਾਵ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਹੀ ਵਡੀਆਂ ਕੌਮਾਂ
ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ
ਵਸਦੀ ਹੈ।

(੮੨)

ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:—

ਮੁਸਲਮਾਨ । ਹਿੰਦੂ । ਸਿਖ ।
ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਨਾਸਬ ੫੧.੩੬ ੩੭.੫੬ ੮.੪੦
ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਨਾਸਬ ੫੩.੫੪ ੨੭.੬੫ ੧੬.੦੩

ਵਿਦਯਕ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ

ਮਹਿਕਮਾ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਗਿਣਕੇ ਤਾਂ ਵੇਰਵਾ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ੧.੫੦ ਹਿਸੇ ਜਾ ਵੇਰਵਾ ਕਢਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਖੋ ਵਖ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਵਿਦਯਕ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:—

ਕੁਲ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ		ਆਦਮੀ	ਇਸਤ੍ਰੀ
੧. ਮੁਸਲਮਾਨ	੬.੯੭	੫.੫੨	੧.੪੫
੨. ਹਿੰਦੂ	੧੬.੩੫	੧੧.੮੬	੪.੪੬
੩. ਈਸਾਈ	੭.੭੬	੪.੬੬	੩.੦੭
੪. ਸਿਖ	੧੭.੦੩	੧੨.੧੩	੪.੯੦

(੮੩)

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਸੰਬੰਧੀ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਾਏ

ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਆਮ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਏਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਰ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ੨੭ ਸਤੰਬਰ ੧੯੪੨ ਨੂੰ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫ਼ਰੰਸ ਵਹੀਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਦ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਫੀਸ਼ਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਾਹਿਦ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਮਾਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਿੱਗਰ ਮੀਜ਼ਾਰਟੀ ਹੈ ਹਰੇਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵੋਟ ਨਾਲ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨਰਲ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦਾ ਗੁਰਮਤਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਚਾਰ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਰੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਭਰ ਦੀਆਂ ੮੦ ਫੀ ਸਦੀ ਸਿੱਖ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਜਥਿਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ

(੮੪)

ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਨਾਮਵਰ ਸਿਖ ਸ਼ਖਸ਼ੀ-
ਅਤਾਂ ਦੇ ਐਲਾਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਦੇ
ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਮ ਸਿਖ ਦੀਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ
ਵਿਚ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ।
ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ
ਪੰਜਾਬ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਪੰਥ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਸ ਨਾਲ
ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖਤ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਰੁਸੇ ਹੋਏ ਚੰਦ ਇਕ ਸਿਖ
ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੇ ਏਸ ਸਕੀਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ
ਉਤਰ ਪਿਛਲੇ ਸਫਿਆਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਦਰਜਨ ਕੁ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜਲਸੇ ਅਤੇ
ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਥਾਵਾਂ ਪੁਰ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਇਸਦੇ
ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੇਵਲ ਸੰਨ ੧੯੪੩ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖ
ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ
ਸਕੀਮ ਦੀ ਹਮੈਤ ਦੇ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਪਾਸ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਨਾਮ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:—

੩੧ ਜਨਵਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਹੌਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ
ਸਿਖ ਯੂਥ ਕਾਨਫਰੰਸ ।

੨੮ ਫਰਵਰੀ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਜਾਬ
ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ।

੪ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਪੁਰ (ਬੀਕਾਨੇਰ)

(੮੫)

੧੫ ਮਾਰਚ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਚੋਥੀ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ
ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ।

੨੧ ਮਾਰਚ ਅਨੰਦਪੁਰ (ਦੁਆਬਾ) ।

੩੧ ਮਾਰਚ ਮਿਲਖਾਂ ਵਾਲਾ (ਸਿਆਲਕੋਟ)

੧੩ ਅਪਰੈਲ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ।

੭ ਜੂਨ ਲਾਹੌਰ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ।

੧੭ ਜੁਲਾਈ ਗੋਜਰਾ ।

੧੮ ਜੁਲਾਈ ਟੋਬਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ (ਲਾਇਲਪੁਰ)

੧੯ ਜੁਲਾਈ ਲਾਇਲਪੁਰ ।

੧ ਅਗਸਤ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ (ਕਪੂਰਥਲਾ) ।

੧੫ ਅਗਸਤ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ।

੧੯ ਅਗਸਤ ਕੋਇਟਾ ।

੩੦ ਅਗਸਤ ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ।

੩੧ ਅਗਸਤ ਫਗਵਾੜਾ ।

੧ ਸਤੰਬਰ ਕੁਹਾਟ ।

੫ ਸਤੰਬਰ ਕਰਨ ਪੁਰ (ਬੀਕਾਨੇਰ) ।

੬ ਸਤੰਬਰ ਠਠੀਆਂ ਮਹੰਤਾ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ)

੮ ਸਤੰਬਰ ਤਲਵੰਡੀ ਭਾਈ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ।

੧੪ ਸਤੰਬਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਪੁਰਾ ।

੧੪ ਸਤੰਬਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ) ।

੧੫ ਸਤੰਬਰ ਨਰਵੜ (ਲਾਹੌਰ) ।

੧੯ ਸਤੰਬਰ ਧੁਨੀਵਾਲ (ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ) ।

੨੦ ਸਤੰਬਰ ਚਕ ੧੦੨ (ਮੁਲਤਾਨ) ।

(੮੬)

੨੩ ਸਤੰਬਰ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ (ਰਾਵੀ) ।

੨੪ ਸਤੰਬਰ ਬੈਂਸ ਕਲਾਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ।

੨੬ ਸਤੰਬਰ ਡੇਹਰਾ ਜਾਲਾ (ਸਰਗੋਧਾ) ।

੨੬ ਸਤੰਬਰ ਬੈਂਸ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ।

੩ ਅਕਤੂਬਰ ਸਹਿਣਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ।

੪ ਅਕਤੂਬਰ ਢੁਡਿਆਲ (ਜੇਹਲਮ) ।

੬ ਅਕਤੂਬਰ ਟੋਬਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ।

੯ ਅਕਤੂਬਰ ਬੀੜ ਸਾਹਿਬ (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ) ।

੧੨ ਅਕਤੂਬਰ ਮੰਡੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ।

੧੪ ਅਕਤੂਬਰ ਗੁਪਤਸਰ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ) ।

੧੭ ਅਕਤੂਬਰ ਟਿਬਾ ਸਾਹਿਬ (ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ) ।

੨੮ ਅਕਤੂਬਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

੭ ਨਵੰਬਰ ਸਤਿਆਨਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ।

੧੧ ਨਵੰਬਰ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ।

੧੧ ਨਵੰਬਰ ਜੜਾਂ ਵਾਲਾ ।

੧੨ ਨਵੰਬਰ ਚਕ ਪੜ ਉਕਾੜਾ ।

੧੨ ਨਵੰਬਰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ।

੧੬ ਨਵੰਬਰ ਕੋਟ ਮੋਮਨ (ਸਰਗੋਧਾ)

੨੧ ਨਵੰਬਰ ਗਿਦੜ ਬਹਾ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ)

੨੦ ਨਵੰਬਰ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ।

੧੨ ਦਸੰਬਰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਡਵੀਜਨਲ ਅਕਾਲੀ
ਕਾਨਫਰੰਸ ।

੧੪ ਦਸੰਬਰ ਥੇਹੜੀ ਭਾਈ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ)

(੮੭)

੨੨ ਦਸੰਬਰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ।

੨੭ ਦਸੰਬਰ ਫਤਹਗੜ੍ਹ ।

੧੯ ਦਸੰਬਰ ਭੋਟਾ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਬਾਲਾ)

੧੫ ਦਸੰਬਰ ਬੇਹੜੀ ਭਾਈ (ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ)

੩੧ ਦਸੰਬਰ ਮੋਰਾ ਵਾਲੀ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ)

† : ੦ : †

For the publication of this book, the paper was supplied at controlled rate by M/s. Ram Lal Kapur & Sons, Merchants, Amritsar.

Printed at the Minerva Press, Chil Mandi Amritsar, under the management of Bhai Gurkirat Singh and published by S. Mohinder Singh.

ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ ਦੀਆਂ

ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ

ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਲੈਕਚਰ—

ਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ,

ਮੀਤ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ।

ਗੁਰਮਤ ਲੈਕਚਰ—

ਕ੍ਰਿਤ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ।

ਸਿੱਖ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ--

ਕ੍ਰਿਤ ਮਾਸਟਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਬਾਲਵੀ ।

ਸਿੱਖੋਂ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਔਰ ਤਨਜ਼ਲ--

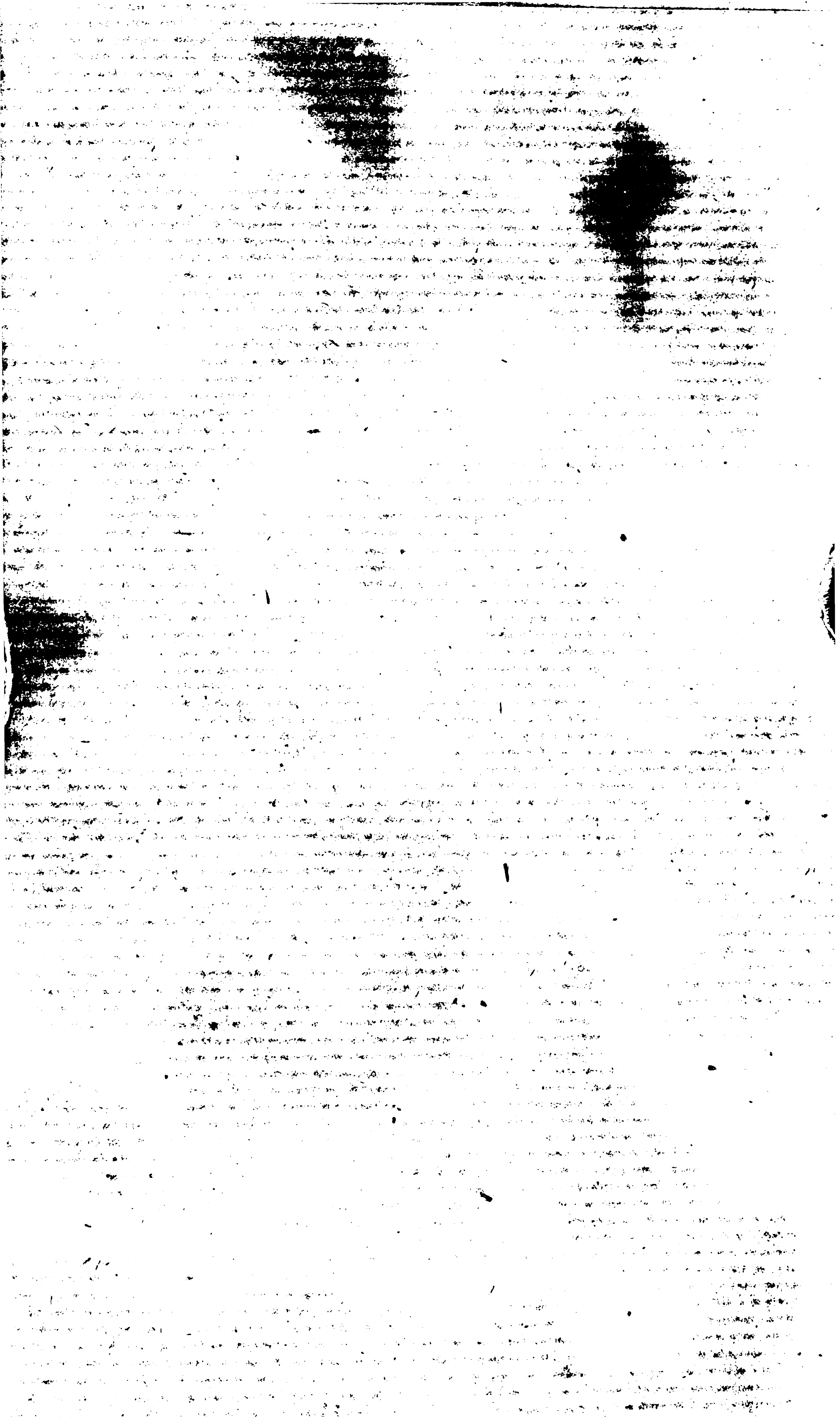
ਕ੍ਰਿਤ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ।

ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿ ਝੂਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼— (ਉਰਦੂ)

ਮੈਨੇਜਰ—

ਅਜੀਤ ਬੁਕ ਏਜੰਸੀ

ਚੌਕ ਫੁਹਾਰਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ

B - 1068

ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ

ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੇ, ਯੰਗਾ ਖਰਾਬ ਅਸਿਤਰ
